

Az esszéíró Babits

BABITS MIHÁLY : ESSZÉK, TANULMÁNYOK I – II.

Gyermekkorában minden falevelet megkóstolt, hogy valamennyi ízét megismerje, írta róla Dienes Valéria. De ahogy Babitsnak a költészetet az élmény megismerő megjelenítése jelentette, szelleme az élményformák megvalósult változatainak megismerésére is éhezett, s ez élte kritikai, esszéírói tevékenységét.

Irodalomtudományi szemléletére maradandóan hatott Taine elmélete. Kritikai hiedelmünkben a „faj”, a „milió” és a „pillanat” taine-i hármassága szöfejtő értelemben él, holott angol irodalomtörténete kimondja, az elsőt a nemzeti művelődés sajátosságait és törzsfelődését, a másodikon az irodalomtörténeti előzményeket, s e két állandó ható elemmel szemben a harmadikon a fejlődéstörténeti változót, az irodalmi élet időszerű sugallatait érti. A századforduló Magyarországon Taine elmélete nem számított újdonságnak. Már Riedl Frigyes a korviszonyok, az irodalmi hatások és az egyéniség megértésének taine-i elveiből alakított programját alkalmazta, sőt, ahogy a *De l'Idéal dans l'Art* a hármas eszmét a portré rendszertani indítékául az uralkodó jellemvonásba (faculté maîtresse) sűrítette, amit épp Babits majd a lelki élet egységével magyaráz, Arany-könyvének is irányító szempontja lett a lélek színeinek kutatása, csak ellentétben francia mesterével, az érzelmi élet fontosabb neki az intellektuálisnál. Barátja, Péterfy, még korábban többször is írt Taine-ről, de módszertani fenntartásokkal, saját kritikai gyakorlatában pedig a műveket és életműveket az ösztönelet tükkreént szemlélte.

Babits Taine hármas elvét erős módosítással vallotta magáénak: a másik két szempont, úgymond, csak a „milió” változata, tehát az író nemcsak az előzmények gyermeke, hanem apáit is önmagában teljesíti ki. Első esszékötetének főként korábbi tanulmányai szerint hatott rá Diltheynek a költészetet a valóságos Én tapasztalataival azonosító elmélete is. A műformához izgató példát talált az angolszászoknál: Emerson és Carlyle ösztönözte, hogy modellje belső életét a sajátjával szembesítse, s mivel tárgya leginkább a költészet volt, ő maga pedig költő, átélten előadott nézeteit a művekre vetítse. Dilthey nézetét Simmel ellenvetésével csakhamar úgy árnyalta, hogy a valóságos Ént elválasztotta a költői Éntől. Így formálódott a sajátos Babits-esszé, a *probléma* lüktető, de mindig világos kifejtése, olyan „gondolkodás, mely voltaképpen akció is” (Kerecsényi Dezső), már-már irodalomelméleti, -történeti dráma. Tanulmányaiban, kiváltképpen az *Irodalmi problémák* (1917) írásainak zömében tárgya saját ars poeticájának lappangó nézeteivel telítődik. Király György finom megjegyzése szerint Babits egy „eszmékben csüggedt és életideálokban fáradt” korszakban mintegy maga teremtette meg önmagának elvi írásaival a szükséges szellemi légkört.

Már egyetemista korában írt filozófiai ismertetései egyéni gondjaira adott válaszok is, például a sötétségtől való félelemről (nyctophobia) és *Az álmok pszichológiájáról* írt beszámolóit. *A gólyakalifa* szerzőjére, *A feltámadás keresztény tanának* cikkismertetése viszont a *Golgotai csárda* témájára vallanak. Esszéista érdeklődését fiatal tanárként kidolgozott stilisztikai programtanulmánya eszméi szerint a gondol-

codás és a beszéd kettős hatása határozza meg. „A szó az ember, senki sem titkolhatja el önmagát, nem adhat mást, mint ami benne van.” (*Irodalmi nevelés.*) Ez a jelge nemcsak szenzualista filozófiai kiindulópontját árulja el, hanem kritikusí írányát a képzetfűzés és szókapcsolás kítüntetett elemzésében sejteti.

Esszéinek dialógushelyzetéből, a költői egyéniséget és a művek nyelvi fantáziáját fürkésző szemléletéből következik, hogy fiatalkori portréinak legihletőbb modelljét Vörösmartyban találja meg. Az ifjú, illetve a férfi Vörösmartyról festett arcképében valósítja meg a „faculté maitresse” elvének átmintázását a probléma elemzésébe; ez a kifejtés azután az akcióesszé természetének megfelelően a romantika klasszikusa és saját poétikája rugóit mintegy egymásban tükrözi. A kortárs kritika a két tanulmány érdemeinek elismerése mellett megróttá a szerzőt, mert Gyulait „indokolatlanul hibáztatta”. De Babits csakugyan azokat az összefüggéseket és indítékokat világította meg, melyek kiváló kritikátörténeti elődnek könyvéből hiányoztak, Vörösmarty lényegét, a teremtő képzelet árapályának és a történeti, irodalmi s életrajzi feltételek nyomása alatt változó személyiség költői Énjének interferencia-jelenségeit. Így bontakoztatta ki az „eleven munka” nemzeti klasszicista lantosából a „kiáradt” lélek fantáziájának művészalakját „hósképei”-ben („az ősi idő voltaképp csak Vörösmarty lelkének időtlen ideje”, mondja), majd az Aurora-kör befolyására visszatérését „börtönébe”. A férfi Vörösmarty aztán a *Csongor és Tündében* az otthonára lelt képzelet világeremtésének végül harmóniát sugárzó jeleneteit eseteli, több a harmonia bomlását jelzi az alkalmi költészet megtisztelő súlya alatt, és’ végszóul a szabadságharc bukása nyomán a fantázia személyiségpusztítását, egyszersmind a költői logika határainak meghaladását fedi föl műveiben. Korát megelőző módszertani érzékenységről tanúskodik, anélkül, hogy rendszertani merev egyenruhába bújnék, a *Csongor és Tündének* műelemzés bemutatása. De több észrevételben visszafénylik saját költészetének önszemlélete is. Így például, akárcsak a romantika Shakespeare-t, a *Laodameia* szerzője a *Csongor és Tündét* elsősorban életfilozófiának, s nem drámának fogja föl, „mindenben gyönyörködő világszem”-nek nevezi Vörösmartyt, és amikor azt írja, „minden egyes képből a végtelenbe nyílik kilátás”, a vonások az ő költői arcára hasonlítanak: „Amit Gellért Oszkár egy szegény mai költőről írt, az fokozottabb mértékben illik Vörösmartyra: ez ad filozófiai zamatot legegyszerűbb képeinek.” Babits esztétikai kontrasztokat egyesítő mikrokozmosznak jellemezte ekkori, világirodalmi eszményképe életművét (*Shakespeare egyénisége*), s Vörösmartyról is ezért hirdeti: „Tarka s tarkább lón tapasztalása.”

A poétikai hitvédelem és problémalátás kettős forrása ismerhető föl *Az irodalom halottjai* három portréjában, akik eredetijének tragédiáját mind valami törés okozta: Komjáthyét intellektuális, Péterfyét a nagy ingalengésű kedély következményeként esztétikai, és a melléjük emelt Dömötör Jánosét a morális lelkiismeret magánya. Ezek „uralkodó jellemvonások”, Babits azonban „hőseit” alkotásaik tükrében a „benső életírás” művészetével állítja elénk, s főként Komjáthyt, de még inkább Vörösmartyt úgy, ahogy Arany születésének évfordulóján, 1917-ben irodalmi arcképfestő eljárását visszaemlékezve nevezte. Így lesz Komjáthyról mindmáig pörölhetetlen megállapítása, hogy „áradozó” géniusz, „egész költészete egy költemény”, mégpedig „tárgytalan”, himnikus poézis, minthogy „érzéseiben keresi a természetet”, továbbá „képelete szegény és egyoldalú, de viszont ragyogó” és erőssége a zene: „izzó, nem elképzeltető, de érezhető”. Portréi mégsem hagyományos irodalmi arcmások, mert stílusa villódzó: tárgyára rá-rákérdez, eszmeifűzése fordulatos és csak módjával képszerű, párhuzamot von, ellentéteket is megcsillant, de mindig a lényegre tapintva világos, akár Macaulay. A gondolkodás drámai szervezetét is érzékeljük, akárcsak a „születőben levő vers” költeménytípusaiban, mint amilyen a *Levél Tomiból* vagy a *Haza a Telepre*. Mivel megörökítésre ingerlő tárgya már a költői Én, észrevételei hivalkodás nélkül is olykor a költészettudományt érintik, elvi értékűek, mint ahogy például a benyomás vagy az érzés ihletének megjelenési módját a képben, illetve a dikcióban különbözteti meg.

Babits esszéit méltatva lehetetlen véleményt nem nyilvánítanunk sok szelet kavart *Petőfi és Arany*áról. Arany s kiváltképpen 1877 második felének költője Babits

ideálképe volt, s ezt már szakdolgozat-kísérlete, az *Arany, mint arisztokrata*, melyet Belia szerkesztői éleslátással iktatott e gyűjteményes kiadványba, bizonyította. Ezek után érthető, hogy a kettős portréból a második sikerült igazán, lévén már csak esszéi módszeréből következően is félig-meddig közvetett poétikai program. Petőfi-képe egyoldalú és fogyatékosabb. A kettős portré azonban megint kritikából nőtt esszévé, és nevezetes paradoxona — „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában, Arany zseni a nyárspolgár álarcában” — Hartmann János, a Napkelet későbbi szerkesztője itt bírálta Petőfi-könyvének gondolatát sarkosítja csupán. Nem olvasható a tanulmány álcázott Ady elleni támadásnak sem, különben a Nyugat nem adta volna közre; egyik szerkesztője, Fenyő Miksa a megjelenés után így írt Babitsnak: „Az Arany—Petőfi tanulmány pompás volt, *mindenki* elragadtatással olvasta.” Babits csak Ady „túlzóbb követőit”, illetve az „Ady-iskolát” emlegeti, s vajon nem ők ingerelték-e világra *A duk-duk affért?* De ha valamely zord ítész Babits kitételeit taktikus körülírásnak vélné, ennél sebzőbb személyes élt található a *Petőfi nem alkuszikban*. Először is elgondolkoztató, hogy kettejük Petőfi-képe egyben-másban, például erkölcsi nyíltságának vagy Szendrey Júliának megítélésében mennyire egyezik, de Ady kimondatlanul is „nyárspolgári” vonást lát benne, mondván, átka „kívánni a hasonlóságot a nyugodt, pocakos lények életéhez”, sőt „gyermek”-nek nevezi, ami egybevágna a kárhoztatott „naiv” jelzővel, ám Babits ezt részben a schilléri „naiv” költészet analógiájára, részben a kiteljesedett, nietzschei apollói látásmód elválaszthatatlan értékmérőjéül írta le. Ady ugyanakkor Petőfinek Danténál fontosabb művelődéstörténeti jelentőségét hangsúlyozza, és azt, „még a filozófiának is természetesen és tornyosan fölötte áll”. A *Petőfi nem alkuszik* épp úgy költői hitvédelem, mint Babits írása, ezért nem követjük el a *Petőfi és Arany* elmarasztalóinak hibáját, hogy Dante fordítója, a filozofikus költő elleni fulánkos polémianak olvassuk.

Babitsot az esszé lappangó dialógusának nyílt párbeszéddé alakítására W. S. Landor *Képzelt párbeszédei* bátorították: „Formájára nézve költészet ez, s ha nem is vers, de dráma” — írja irodalomtörténetében. A századforduló Bécsében ugyancsak hódított a párbeszédesített esszé, s itthon Balázs Béla és Lukács szintén alkalmazta ezt a műformát. Babits elméleti kérdéseket eleveített meg vele. A *Tudomány és művészetben* a Tudat és az Élet a művészi megismerés kérdésének kissé nehézkes megszemélyesítése, viszont a *Játékfilozófia* a művészi alkotásnak, mint a tudati kifejezés törvényeinek a tárgy szemléletével egybevágó, kétszólamú föltárása. Eredeti címe — „Mese a nagyvilágról” — az alkotásban végessé váló végtelen természet dilemmájára céloz, az új cím viszont mintegy tiszteletadás az esszéit rejtvé ösztönző Schiller nézetének, aki szerint a művészi látszat megteremtése azonos a játékösztönéssel, emez pedig átlépést jelent a szükségszerűségből a szabadság tartományába. Babits tanulmányainak szemlélettörténetéből következik, hogy *Ma, holnap és irodalom* címen Kassákkal folytatott vitájában az avantgard verset épp olyan jelentérendszernek tekinti, mint a Nyugat bármely költeményének a tudatban leképezett kontrasztok útján a természettel fölértő analogonját, s ezért az új formaépítést a család ifjabb rokonának minősíti.

A taïne-i elvek közül az uralkodó jellemvonást az egyéniségről a nemzeti irodalomra kiterjesztve rajzolja meg a *Magyar irodalom* jellemképét. Turóczy-Trostler a műnek, mint szintézisnek elődeit Erdélyinél (*Pályák és pálmák*) és Riedl *A magyar irodalom fő irányjaiban* jelöli meg, de közelebbi rokona Fülep Lajos *Európai művészet és magyar művészetének* célkitűzése, problémalátása. Mindkét írásban a nemzeti és az egyetemes történetfilozófiai dialektikája a lokális és az általános pólusai közti legtágabb érvényű formateremtésként jelenik meg. Babits tárgyyszerűbb kifejtésének maradandó eredménye például (ahogy már Horváth János jelezte) irodalmunk retorikus magatartásformái morális gyökereinek, de a magyar nyelv természetéből eredő „látásbeli, kép- és metaforagazdagság” fölfedése is, viszont tipológiáját kikezdehetővé teszi Ruskin kérszéletű tájszín-elméletének hatása.

Attól kezdve, hogy Babits a Nyugat egyik vezető költője lett, esszéi mindinkább közeledtek a „stíltanulmány”-hoz, ahogy műfordításait elkeresztelte. Főként angol költők portréiban bukkant a költői Én formatanának önigazoló műhelyproblémáira.

Swinburne himnikus alkatának személyiségjegyeit a tengerzúgással asszociált, lezáratlan mondatfűzésében ragadta meg, s ezzel saját dikciójának lényeges sajátságáról szólt közvetve. Browning-képe a drámai monológ művészetéből bábszereplők átfogó kompozíciójának kibontakozását ünnepli; hasonló összefüggést ismerünk föl lírájában (*Aliscum éjhajú lánya, Galáns ünnepe*). Műfaji úttörést képviselnek a fordításról, kiváltképpen Dante tolmácsolásáról írt műhelymunkái. A szó és jelentése, hangalakja és ritmikai teste ilyen vizsgálatára irodalmunkban Arany óta nem akadott példa, nyelvi interferenciák jelenségeiként előadva pedig az irodalomtörténeti, kritikai tevékenység kiaknázatlan tárgykörét mutatta meg.

Híres Bergson-tanulmánya még csak a filozófus tanítói gesztussal kommentált, lényegi kivonata, a stílust és embert együtt tükröző műforma kritikai magaslataira *Ágoston*-tanulmányával jut el. „Az élmény nyelvén” megszólaló lelkiismeretvizsgálat kérdését az etika és lételmélet nagyságrendjéig gazdagítja.

Mikor háborúellenes versei miatt üldözni kezdik, az irodalmi probléma elemzését a világnézeti polémia műfaji szintjére emeli. A *Leibniz mint hazafiban* a kardcsörtető nacionalizmus óráján „a filozofikus közjó hazafisága”-t, A *veszedelmes világnézetben* az irracionális lírikus indulattal eltúlzott pusztító hatását az emberiség sorskérdéseként tárgyalja. A „probléma” egyre inkább az etikáé, így a szellemi fejlődése szempontjából fontos, az őszirózsás forradalom lelkesítette *Az igazi hazában* is a világnézet legalább annyira erkölcsi kérdés, mint politikum, s ebben Kant hatása közrejátszik.

Ahogy a változott társadalmi feltételek a Nyugat hasábjain új küldetésutadat ojtottak belé, és házassága lelki életét kiegyensúlyozta, elvi írásai az irodalom élete és az irodalmi élet számadásává alakultak. 1920-as Ady-tanulmánya ugyan első sorban a szimbólumalkotás költői világkép-formálását nyomozta, de az elvesztett bajtárs szobrát már példaembernek mintázta meg. Jellegzetes műfaji megnyilatkozása a Nyugatban 1923–24-ben kezdett, majd 1933 és 1939 közt rendszeresen vezetett olvasónaplója, a *Könyvről könyvre*, irodalmi „portyázások” a frissen megjelent művek közt, sőt pillanatképek szellemi izalmairól s persze műhelygondjairól. Kezdetben átható tekintetű bírálatokat ad, így Szabó Lőrinc első kötetében észreveszi, tudatosság és ösztönélet belső vitája mennyire meghatározza szerzőjét, a műfordító Tóth Árpádban fölfedi a mozaikrakó szépségittas révületet, a rovaton kívül majd az „angyali” költő, Sárközi verseiben nem kerüli el figyelmét, „szív” helyett is homlokot mond, mert 1926-ban még „nála a valóság egyszerűen nem létezik”.

A feladat átszabja magatartását. Hangja, gondolatmenete a dialógusból átszap a felelős társalgásba; a művekben mindinkább a jelenség törvényeit kutatja, megszólal közéleti szerepben a Nyugat nevében, de föltör belőle a hagyományörző reformkori öröksége: a közügy javáért kimondott szónak a személyes és eleven közlés hitelével ad nyomatékot. Az *Új klasszicizmus felé* a naturalizmus elsekélyesedése és az ízlés eltompulása közt pillant meg összefüggést, és szónokias frazeológiáján is átüt a formateremtő művész kissé életidegen általánosítása. Berzeviczy Albertnek adott választ (*A kettészakadt irodalom*) a baloldali irodalmi sajtója támadta. Mai távlatból, történeti szemlélettel szemünkbe ötlük, a párbeszédhez szükséges, diplomatikusan udvariasságnál mennyire nagyobb teret kap benne Ady költői és emberi becsületének okosan harcos védelme, noha eszméi közt jelen van az egységes magyar irodalomnak a múlt század példájából merített, időszerűtlen ábrándja is, „az igazi haza” álma egy fegyveren tartott kézzel éber korban. Az *írástudók árulása*, ez a Julien Benda könyvének ismertetéséhez fűzött képzetsor nem kevésbé hangos visszhangot váltott ki — Ignotusból is a Nyugatban: nem vitatta ugyan, de fölösleges riadalomnak tartotta. Az esszé *A veszedelmes világnézet* pozíciójából a racionalizmus és az egyetemes erkölcsi törvények tevékenységként tör pácát a kortárs tollforgatók partikuláris elfogultságokat szolgáló tevékenysége fölt. Helytálló a már korabeli ellenvetés: okfejtése csakugyan eljut odáig, hogy a politikai baloldalon is a csoportérdek szűkösségét lássa. De ezek a kitételei egy hosszú gondolatmenetnek mintegy utóhangját jelentik várható észrevételekre, és maga a polémia, akárcsak Benda a francia jobboldali nacionalizmusok, ugyanúgy emel szót még szélesebb kör: mind az

elhatalmasodó parancsuralmi rendszerek, mind a lefegyverző kultúrfilozófiák ellen. A „könyv és puska szimbólumát” ő maga kurziválta Mussolini fasizmusát kipellen-gérezve, közéleti érzékenységgel kárhóztatta a *Der Wille zur Macht*-ot, tehát azt a Nietzschét, akit a náciizmus elődélül sajátított ki, és általános kiindulópontul „a nemzeti és faji ösztönök” eszményítését, mint a gondolkodás fő kórokozóját hibáztatta, de az „apokaliptikus” kultúrfilozófiák történeti pesszimizmusa ellen lázongva például a „Napnyugat alkonya” Spenglerét is vádolta. A parancsuralmi ideológiák csillagá-nak emelkedése idején *Az írástudók árulása* első renden ellenzéki kiállítás. Hasonlóan felemás megítélésre jutott két másik esszéje 1930-ban. Az *Ezüstkor* az „elefántcsont-torony” elégikus visszashajtása, de ma is meglep jó tisztánlátása, kik ellen szólt: „Barbár erők feszülnek körülöttünk... ki tagadja, hogy gyilkos gázok füstölögnek a laboratóriumokban s gyilkos ideológiák a lelkekben?... A faj sáfárszelleme az Ele-fántcsonttornyot is számonkérhetné...” A *Baloldal és Nyugatoság* az ellenzékiséget visszavetítve is idő fölötti és utópisztikus állásfoglalásnak értelmezi, például ahogy szerinte Petőfi és Arany népnemzeti fölfogásában a közösség „mint minden osztályok anyja s mint a nemzeti szellem ősforrása” tölti be tisztét. A létező kasztok és erős szellemük korszakában azonban „baloldali”-nak vallani magát mégis az ellentmon-dás igéjét jelentette. Mint a Nyugat főszerkesztőjét, helyzete erősebben elkötelezte, mint kötötte.

Az alkotói forma közvetlenül függ a szemlélettől. Babits „probléma”-ja történet-filozófiává érett, a párbeszéd emberéből is őrszem lett. A világháború előestéjén er-kölcsei gondolkodásának politikai tartalma az ellenállás értelmében viszonylagosan radikalizálódott. Támadja a náciik könyvégetését, háborúellenes ankétot szervez fo-lyóiratában, *A madridi levélben* kiütökzik ugyan az esztéta élményéhsége, de rész-véte az ostromlottak iránt nem hagy kétséget afelöl, rokonszenve melyik irányba hajlik. A tömeg és nemzet keletkezésének megvan a filológiai története, s bár morá-lis általánosítása kiállításának élet veszi, lényegét a kirekesztő faji törvények elleni tiltakozásban mégis megnevezhetjük. 1939-ben *A magyar jellemről* pedig a „kis nép” jogállandóságának hangot adva, a fenyegetett nemzeti értékek őrzőjének szerepét vállalja. Az irodalmi életre vetítve azonban hűsége az eszményhez szükségszerűen szembefordítja a föltörő évszázatok újabb „ízlésformáival”, az életközelséget keveslő Németh Lászlóval, és Halász Gábor historikusabb, eszmetörténetibb fejlődésszemlé-letével; az ellentétek személyi rugóinak megítélése ezúttal nem feladatunk.

Babitsnak mégsem annyira központi szenvedélye a politika, mint Adyé volt, és lírájának naplószerű bensőségessé egyszerűsödésével összefüggésben, de ezt megelő-zően tanulmányainak hangneme fokozatosan alanyi vallomássá alakul át. A maga-tartásváltozás kitégítja a műfaj lehetőségeit, de ítéleteit nem egyszer le is szűkíti. Az *Esti Kornélt* „hatalmas költői atletiká”-nak dicséri, és nem veszi észre benne a szokványos prózai műfajok meghaladásának újdonságát, a személyiség szabadság-keresésének belső formaképzését. Kosztolányi-nekrológja csak a halál filozófiájával vívódó költőnek ad irodalmi bocsánatot, ezzel szemben kivételes kritikai fogékony-sága villog, amikor Tamási Áron epikumát népmesei természetűnek jellemzi, de még egy profetikus lábjegyzete is, mellyel Weöres pályáját előre látja, kiemeli őt Halász Gábor madártávlati nemzedékképéből. A szakirodalom sokszor emlegette, a népi írók mellett igen korán lándzsát tört.

Mégis, a kései Babits-esszé legmegragadóbb változatai a *Keresztül-kasul az élete-men* (1939) karakterét kirajzoló meghitt számadásai, a kötetlen gondolatvezetésű és nosztalgikus emlékképekkel a béklyóit feszegető, jövőbe áhító „Sturm und Drang”-jának két tablója (*Fogarás, Szekszárdi kadarka*), az ifjúkora mélabús önvizsgálatnak beillő számvetése indulásának személyi és társadalmi feltételeivel (*Curriculum vitae*), és a végzetes kórral szembenézve az elmúlás környezetéről, a múlandó önszemléletéről, a beteg országról és a világ seibeiről vázolt rajza (*Gondolatok az ólomgömb alatt*).

Több kitűnő, hasznos Babits-kiadvány után az esszék és tanulmányoknak ezt az eleddig legteljesebb gyűjteményét is Belia György nagy tárgyismeretre valló és bő-séges válogatásának s gondozásának köszönhetjük. Babits kritikai fejlődésének hű számadójaként olyan cikkekkel, bírálatokkal is gazdagította az összképet, melyeknek

valami személyes vagy elvi érdekességük van. Az önarcképszámba menő, korai filozófiai ismertetéseken kívül közli a tárgyias ragozásról írt szakdolgozatot, a szegedi színi bírálatokat, Babitsnak a Baumgarten-díjak kiosztásakor elmondott beszédeit, melyek kis példányszámú kötetecskéje már megjelenésekor szinte hozzáférhetetlen volt, továbbá folyóiratokból, újságból szórvány publikációkat, ha fényt vetnek az íróra és az emberre, mint amilyen 1940-ből a *Blondin vagy az öregedés*. Babitsnak úgyszólván minden számottevő írását, ami csakugyan esszé vagy tanulmány, megtaláljuk a kiadványban. Nem hiányoljuk az Aurórában megjelent *Filozófia és társadalom* című tanulmányt, mert lényegében. A *veszedelmes világnézet* elvi általánosítása, noha a *Zsoltár férfihangra* együttes közlésével korántsem érdektelen dokumentum. Nem volt szükségszerű Babits olvasmányélményeiről Kőhalmi Béla két könyvébe írt vallomásának fölvétele sem, bár az első (*Könyvek könyve*, 1918) nincs a fejlődésrajzot érintő összefüggések híján. De talán az *Arany életéből* (Nyugat, 1917) nemcsak Babits ideálképéről alkotott képzeteire, hanem, mivel irodalomtörténeti eljárásairól szót ejt benne, esszéista módszerére is még több fényt vethe-tett volna.

Belia szöveggondozása példaadó. Egy-két kihagyást, melyet realitásnak kell tekintenünk, becsületesen kipontoz. A kiadvány érdemét öregbíti Babits egyetemi előadásainak közlése, ezé az alighanem máig legjobb magyar, sőt nemzetközi értékű irodalomelméleté, mely külön méltatást érdemelne. Belia a korábbi szöveggözlések közül a leghívebbet és legteljesebbet, József Farkasét választotta. Még a gyorsírás eredeti föloladásából öröklődött egy kis hiba: nem Browning „arab vezér”-éről, hanem *arab fizikus*áról esik szó. A kiadvány fontos anyaga a kéziratos hagyaték-ból publikált *Arany, mint arisztokrata*; a kritikai kiadásra vár a poétikaibb jellegű első fogalmazvány közlése, ahol Babits például a festői poszt-impreszionizmus analógiájára úgynevezett ütköztetési vers- és szójelentéstani elméletét fölvezet. Egyébként Belia a szövegvariánsok közül mindig átgondoltan és vitathatatlanul válogat. A *Magyar költő kilencszáztizenkilencben* végleges szövegét adja közre, mert a pillanat befolyásától mentes, vállalt szemléletet ad. A legrészletesebb Browning-tanulmányt iktatja gyűjteményébe, de ennek lelőhelye nem a jelzett Nyugat, hanem a *Gondolkodás és írás* kötet, a Tennyson-tanulmánynak az *Irodalmi miniatűrök*-beli megjelenési éve pedig 1923. Ami a szöveggondozás elhanyagolhatatlan érdeme, Babits saját kiegészítéseiből és magyarázataiból, az első közlés vagy éppen a kötetbeli megjelenés kommentárjaiból, viták esetében viszonyválaszokból, posztumusz megvilágításokból, valamint az idegen kifejezések és idézetek tudákosság nélküli, gáncstalan föloldásából álló jegyzetanyag valósággal egy másik kiadvány örömét szerzi az olvasónak. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978*)

RÁBA GYÖRGY

Sík Csaba: A Parthenon lovain innen és túl

Ha van hiábavalóbb foglalkozás a recenziésnél, úgy nyilvánvalóan a lektoré az. A recenzens munkája azonban legalább könnyen meghatározható. Mert mit csinál a recenzens? Önként vagy megrendelésre megírja (vagy elhallgatja) véleményét egy könyvről, amit rajta kívül valószínűleg elolvasnak még néhányan, az ő írását azonban a (kezét) tördelő szerkesztőn kívül csak a recenzeált szerző olvassa el, aki rendszerint megsértődik. Recenzens felveszi a (változtatlanul alacsony) honoráriumot. Ezzel az ügy az irodalmi lovagiasság szabályai szerint elintéződött. Mit csinál ellenben a lektor? Nem tudjuk, nem tudható. Az ő foglalkozása nemcsak hiábavaló, titok-